

A1. Γνωρίσματα του δημοτικού τραγουδιού που συναντάμε στο έργο του Διονυσίου Σολωμού είναι : **η δημοτική γλώσσα, η στιχουργία - ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος στίχος**, με τα δύο ημιστίχια και το σχετικό τονισμό τους και τη ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, **το σχήμα «τρία», με ομαδοποίηση στοιχείων , εκ των οποίων το τρίτο είναι το περισσότερο σημαντικό, η αναφορά σε νεράιδες και εξωφυσικά , υπερλογικά στοιχεία, που επηρεάζουν τη ζωή των απλών ανθρώπων, το στοιχείο της υπερβολής, η προσωποποίηση της φύσης.** (Το θέμα του όρκου, οι ομιλούντες νεκροί, που παρουσιάζονται με ιδιότητες ζωντανών, που επίσης αποτελούν κοινά θέματα Σολωμού και Δημοτικών Τραγουδιών, δεν συναντώνται στο συγκεκριμένο απόσπασμα)

Γλώσσα : μπορούν να αναφερθούν οποιεσδήποτε από τις φράσεις του κειμένου. Ενδεικτικά (περιβόλι, πνοή στον ουρανό, θεϊκιά θωριά,πατεί, πετροκαλαμίθρα...)

Στιχουργία: μπορούν να αναφερθούν «κάτι κρυφὸ μυστήριον / ἔστ' ἐνεψε τὴ φύση// κάθε ἔμορφον νῆ στολιστεῖ / κατὰ τὴ θυμὸν νῆ ἔφήσει», δύο στίχοι που επιβεβαιώνουν τα σχετικά γνωρίσματα της ομοιοκαταληξίας και του μέτρου. (Ἄρα αποκλείονται οι ελλειπτικοί στίχοι.)

Σχήμα 3 απόσπ. 4 [21], στίχοι 14 – 16, «κὲν σὲ ναὶ ζωγραφιστὸ μὲ θαυμασμὸ περίσσο, κἄνε τῶν εἶχε ἔρωτικὸν ποιήσει ἔ λογισμὸς μου, κὲν τὸ ἔνειρο, ἔταν μὲ ἔθρεφε τὴ γάλα τῆς μητρὸς μου»,

Απόσπ. 5 [22], στίχοι 16 – 19, σε αυτούς τονίζεται και η υπερβάλλουσα σημασία του ηρωικού στοιχείου στον τρίτο στίχο. «Μὲ δύναμη ποτὲ δὲν εἶχα μήτε στὲ πρῶτα νιάτα, μήτε ἔταν ἔκροτούσαμε, πετώντας τὴ θηκάρια, μάχη στενὸ μὲ τοῦς πολλοῦς ἔλίγα παλληκάρια, μήτε ἔταν τῶν μπομπο-ἔσοῦφ κατὰ τῆς ἔλλους δύο βαροῦσα σύρριζα στὸ Λαβύρινθο πῶ ἔλαίμαργα πατοῦσα».

Υπερφυσικό ον : η Φεγγαροντυμένη, **Στοιχείο υπερβολής :** «ολούθε λαμπυρίζει...»

B1. Το φως είναι στη χριστιανική φιλοσοφία συμβολισμός του Θεού, της αλήθειας και της σωτηρίας της ψυχής. Ἐτσι αναλόγως στο σολωμικό κείμενο το φως αναβλύζει από τη μετέωρη μορφή της θεϊκής οπτασίας, μεταμορφώνει σχεδόν μαγικά και πάντως ανεξήγητα και έντονα αντιθετικά προς τη νύχτα που κυριαρχούσε προηγουμένως στο περιγραφόμενο τοπίο, θαμπώνει το ναυαγό, τον τυφλώνει σχεδόν.

Οι ιδιότητες που περιγράφονται από το συγκεκριμένο φιλόλογο είναι: Το φως μεταμορφώνει τα πράγματα , τα μετουσιώνει και εκφράζει την ενέργεια και την όραση του Θεού:

- «ἔσειόνταν τὸ ἔλοστρόγγυλο κατὰ λαγαρὸν φεγγάρι» (1) , απόσπ. 3[20], 10
- «Κι ἔμπρός μου ἔδοτὸ ποτὲ βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη. ἔτρεμε τὸ δροσάτο φῶς στὸ θεϊκὸν θωριά της» (2), 3 [20] , στ. 12,13

- «Ἐκοίταξε τὴν ἑστέρια, κι ἔκεῖνα ἔναγαλλιάσαν, κατὰ τὴν ἔχτινοβόλησαν κατὰ δὲν τὴν ἔσκεπάσαν»(3), 4[21], στίχοι 1,2
- «Τότε ἔπῃ φῶς μεσημερνῶ ἔ νύχτα πλημμυρίζει, κι ἔ χτίσις ἔγινε ναῖς ποῦ ἔλοῦθε λαμπυρίζει.»(4), 4 [21], 7,8

Το φως του φεγγαριού μεταμορφώνει το τοπίο και από φυσικό το κάνει μεταφυσικό. Το φως αποτελεί ένα σημαντικό θρησκευτικό σύμβολο στις περισσότερες θρησκείες. Η παρουσία του πάντα συνδεόταν με την παρουσία του Θεού. Από την ανατολή πέρασε και στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία και στον Μεσαίωνα.

Συχνά στο σολωμικό ποιητικό τοπίο, ενώ η διάταξη των στοιχείων του οδηγεί προς τη σύνθεση κάποιου τοπίου φυσικού, ξαφνικά παρεμβαίνει το φως και αναιρεί το αποτέλεσμα, ανασυνθέτει το τοπίο σ' ένα τοπίο μη φυσικό. Αυτό συμβαίνει και στον Κρητικό λίγο πριν τη θεία επιφάνεια της Φεγγαροντυμένης. Λόγω της φύσης του: το φως στο ποιητικό τοπίο του Σολωμού είναι το θείο φως, φως που ταυτίζεται με το Θεό, τον Χριστό, την αλήθεια, τη σωτηρία του κόσμου. Συνήθως έρχεται από ψηλά, από τον ουρανό, τον ήλιο, τη σελήνη, τ' αστέρια.

Εδώ, στο απόσπασμα (1) συσχετίζεται με την Πανσέληνο, μέσα στην οποία «ξετυλίγεται» η «θεικιά», όπως την αποκαλεί, θωριά της Φεγγαροντυμένης. Το στοιχείο αυτό τονίζει τη θεική διάσταση. Εκφράζεται, μάλιστα, η δύναμη του φωτός της από το τρίτο αναφερόμενο απόσπασμα, που προετοιμάζει για τη μεταμόρφωση όλης της φύσης, η οποία αντικατοπτρίζεται στους επόμενους αναφερόμενους στίχους.(3) Αυτοί παρουσιάζουν τη φύση, σαν «ναό», της αποδίδουν την πνευματικότητα και την ιερότητα, που ενυπάρχει στην ανιμιστική πρόσληψή της. Μάλιστα ο φωτισμός του τοπίου παρουσιάζεται με τρόπο κλιμακωτό και τονίζεται από τη χρήση του φραματικού ενεστώτα «πλημμυρίζει, λαμπυρίζει». (4)

B2 α) Απόσπασμα 5 [22] τα τρία χρονικά επίπεδα:

1^ο επίπεδο: το παρόν της ιστορίας, κεντρικό επεισόδιο, σκηνή ναυαγίου - στίχοι 1 -4, στίχος 15, στίχος 21- 22

2^ο επίπεδο : το αφηγηματικό παρόν – ο ζητιάνος αφηγείται την ιστορία του στους δρόμους μιας επτανησιακής πόλης, (μελλοντική αφήγηση σε σχέση με το ναυάγιο), στίχος 5, στίχοι 7 β – 10 και παρακάτω.

3^ο επίπεδο : παρελθόν στην Κρήτη, αναδρομική αφήγηση σε σχέση με το ναυάγιο στίχος 6, στίχος 16 – 20.

B2 β) Το περιεχόμενο και ο λειτουργικός ρόλος της παρομοίωσης:

Η παρομοίωση (στ. 10): **Ψάχνοντας να εκφράσει την ελκτική δύναμη** της γυναικείας οπτασίας προς τον Κρητικό, ο Σολωμός βρήκε την πετροκαλαμίθρα. (Για να ομοιοκαταληκτήσει, χρησιμοποίησε όχι όμως για πρώτη φορά στις ποιητικές του δοκιμές την ασυνήθιστη λέξη ρείθρα). Τη "Φεγγαροντυμένη" φαίνεται να την ελκύει ο Κρητικός μαγνητικά και είναι η μαγνητική της ματιά που τον βάζει σε μια κατάσταση έκστασης, ύπνωσης, κατά την οποία δεν μπορεί ούτε να μιλήσει ούτε να κουνηθεί.

Η ποιητική τεχνική διατυπώνεται με το εκφραστικό μέσο της παρομοίωσης. Είναι ο τρόπος πρόσληψης του αφηρημένου μέσω του γνωστού και συγκεκριμένου, του εμπειρικού και θεωρητικού: του πραγματικού που είναι η "πετροκαλαμίθρα" και της αλληγορικής της σημασίας με τη φεγγαροντυμένη του υπερπραγματικού του επιπέδου και τη δύναμη που αντίστοιχα εκλύεται: ηλεκτρομαγνητική (και αποτρεπτική) από την "πετροκαλαμίθρα", μαγική (και ελκτική) από τη φεγγαροντυμένη. Η επίκληση του επιστημονισμού, κατά Δάλλα, και η αναφορά του μεσμερισμού¹ (των φυσικών μαγνητικών πεδίων, που επικαλούνται και οι γερμανοί ρομαντικοί) μπορεί να σημειωθεί.

Η λειτουργικότητα των σχημάτων λόγου, βασικού μοτίβου της σολωμικής ποίησης, που αναδεικνύει την ποιητική του δεξιότητα, μπορεί να συσχετιστεί με την ανάγκη να εκφράσει παραστατικά ένα θαυμαστό, εξωφυσικό, ενορατικό, παράδοξο φαινόμενο με τρόπο κατανοητό και υποβλητικό.

Γ1 α) σχολιασμός των στίχων 13 – 17

Οι στίχοι 12-18 έχουν σαφέστατη «συνομιλία» με την **πλατωνική αντίληψη** για τη γνώση και το αγαθό ως στοιχείο ανάμνησης. Καθώς όλος απορία προσπαθεί να ανιχνεύσει την ταυτότητα της Φεγγαροντυμένης, αντιλαμβάνεται γεμάτος θαυμασμό και έκσταση γυρίζοντας πίσω στο χρόνο ότι εκείνη είναι παντού μέσα του, (ασφαλώς απήχηση από **πλατωνικές και αριστοτελικές θεωρίες** για την ανάμνηση εννοιών), ενωμένη με τις βαθύτερες μνήμες του, με την ίδια το υποσυνείδητο και την υπόστασή του.

Οι στ. **14-16** φέρνουν εικόνες της παιδικής ηλικίας και λειτουργούν σαν αναδρομή. Η οπτασία συνδέεται με την παιδικότητα και ίσως με μια μητρική εικόνα. Η μορφή της θεάς ανάγεται είτε σε κάποια αγιογραφία (θρησκευτική ερμηνεία της Φεγγαροντυμένης), είτε σε κάποια εφηβική ερωτική φαντασίωση, είτε σε κάποιο πρώιμο νηπιακό όνειρο (**μοτίβο του τρία**). Σε κάθε περίπτωση δείχνει να την κουβαλάει μέσα του σαν θολή ανάμνηση, σαν μια αρχέγονη και πιθανά έμφυτη πλατωνική Ιδέα, που συνοδεύει ενδεχομένως όλους τους άντρες από τη γέννησή τους. Εδώ διακρίνεται η ψυχαναλυτική ερμηνεία, συνδεδεμένη με τη μητρική αγάπη και το ερωτικό πρότυπο. **Το φιλοσοφικό το υπόστρωμα** των στίχων: **Πλάτων**, Φαίδων 72e, Πλάτων, Φαίδρος 249.

Οι διαλογισμοί του Κρητικού δείχνουν πόσο δυνατός ήταν ο θαυμασμός του. Τα βιώματα που συνδέουν τον ήρωα με τη Φεγγαροντυμένη παραπέμπουν στην κατηγορία της "παιδικότητας" κι επομένως είναι βιώματα κατεξοχήν διονυσιακά, με την έννοια ότι εκφράζουν μια σχέση εξάρτησης του Εγώ από κάποιο ευρύτερο πόλο έλξης. [...] και το θρησκευτικό βίωμα είναι βίωμα διονυσιακό... (Ε.Γ. Καψωμένο ς, Η Σχέση Ανθρώπου - Φύσης)

¹ Η ονομασία «ζωικός μαγνητισμός» είναι ο όρος που χρησιμοποίησε ο Μέσμερ (1734 – 1815) για να περιγράψει το λεπτοφύες συμπαντικό ρευστό, μαγνητικής φύσης, που διαπερνά όλα τα δημιουργήματα (άψυχα και έμψυχα) μέσα στο σύμπαν, ένα ρευστό που αποκαλείται και «παγκόσμια δύναμη της ζωής». Αυτό αποτέλεσε τη βάση εναλλακτικών θεραπειών από το 18^ο αιώνα.

Β) Πριν εξαφανιστεί, του αφήνει πολύτιμο θησαυρό και παρηγοριά το δάκρυ της που σταλάζει επάνω στο χέρι του: «Εχάθη, αλιά μου! Αλλ' άκουσα του δακρύου της ραντίδα / Στο χέρι, που 'χα σηκωτό μόλις εγώ την είδα».

Συγκινημένη από τον πόνο και τα βάσανα που αυτός κουβαλάει, η Φεγγαροντυμένη δακρύζει και το δάκρυ της πέφτει στο χέρι του, που το είχε ικετευτικά στραμμένο προς το μέρος της. Η θλίψη της είναι πηγαία και ειλικρινής και μας δείχνει πως δε μένει απαθής στις δοκιμασίες του ήρωα - και ευρύτερα, θα λέγαμε, στο δράμα των ανθρώπων -, αλλά πως πραγματικά τον συναισθάνεται και τον συμπονά. Η οπτασία, πριν εξαφανιστεί, χαμογελά στον ήρωα/ αφηγητή. Αυτό το χαμόγελο θα μπορούσε να ερμηνευθεί και ως παραπλάνηση του ήρωα από την οπτασία, μιας και τελικά δεν τον βοηθά στον κύριο σκοπό του, δηλαδή στη διάσωση της κόρης. Η ομοιότητα με την αγαπημένη του στηρίζει εκείνη τη συνολική ερμηνεία, κατά την οποία η Φεγγαροντυμένη είναι η ψυχή της αγαπημένης πριν πετάξει στο θάνατο. Η ομοιότητα όμως είναι πολύ λογικό να πηγάζει από τη φόρτιση της στιγμής.

Εκφραστικά μέσα στ. 1-4 : εικόνα, παρομοίωση «έμοιαζαν της καλής μου», μεταφορά («εχαμογέλασε γλυκά», επανάληψη (εδάκρυσαν/του δάκρου)

(στίχοι 5-8): Χρονικό επίπεδο : αφηγηματικό παρόν, πρόδρομη αφήγηση σε σχέση με την κεντρική σκηνή του Ναυαγίου, που αποτελεί το κυρίως θέμα του ποιήματος. Οι στίχοι 5-9 απεικονίζουν τον **ξεπεσμό του ήρωα – Κρητικού και τη δυστυχία του Πρόσφυγα**. Αυτά αφορούν την πρώτη ανάγνωση και θέαση της υπόθεσης. Όμως από ηθική – φιλοσοφική άποψη τα πράγματα μπορούν να είναι διαφορετικά: τώρα επέρχεται η «ηθική ολοκλήρωση» του ήρωα. Όπως σημειώνει ο **Ερατ. Καψωμένος** ο «ήρωας χάνει το επιθετικό του ήθος και η ύπαρξή του παίρνει μια στάση ένδειας που ζητά την πλήρωσή του μέσα από την αγάπη του άλλου».

Η επίδραση της Φεγγαροντυμένης πάνω στον Κρητικό είναι καταλυτική και μάλιστα το δάκρυ της επιφέρει αξιακή μεταστροφή, μεταβολή του ήθους και επανιεράρχηση αξιών για τον ήρωα/ αφηγητή, αφού παύει μέσα του κάθε επιθυμία για πόλεμο και δεν έχει πια καμιά αξίωση στη ζωή, περιγραφή που επιχειρείται με προβολή έξω και εμπρός από τον επεισοδιακό χρόνο: «Χαρά δεν του 'ναι ο πόλεμος, τ' απλώνω του διαβάτη / Ψωμοζητώντας, κι έρχεται με δακρυσμένο μάτι».

Ο ήρωας έχει πια λάβει την ποιητική δωρεά, δηλαδή το χάρισμα να τραγουδά τα πάθη του. Ο πολεμιστής χάθηκε. Γνώρισε όμως την πραγματική έννοια της χριστιανικής αλληλεγγύης και ταπείνωσης, το πραγματικό μέγεθος της αγάπης προς τον συνάνθρωπο, ενώ επιπλέον βρήκε μια παρηγοριά, τη δύναμη να αντιμετωπίζει τα φαντάσματα που τον καταδυναστεύουν. Σύμφωνα με τη **χριστιανική ηθική** έκανε ένα βήμα προς την προσωπική του λύτρωση, καθώς και στην κατάκτηση του παραδείσου. Ο παλαιός πολεμιστής, λοιπόν, μετατρέπεται σε ζητιάνο.

Αυτή η εικόνα ίσως και να αποτελεί ένα **πολιτικό σχόλιο του Σολωμού, για την κατάντια των αγωνιστών του 1821, γεγονός επιβεβαιωμένο ιστορικά** από πολλαπλές πηγές και υλοποιούμενο όχι μόνο στα Επτάνησα. [«Οι δυο ιδιότητες ζητιάνος-ποιητής ταιριάζουν καλά στο πρόσωπο ενός κυνηγημένου Κρητικού πρόσφυγα [...]». Και δεν είναι αθέμιτο να

φαντασθούμε ότι ίσως ο Σολωμός συνάντησε τέτοιους πρόσφυγες – ζητιάνους να τραγουδούν στα σταυροδρόμια ρίμες για το Σηκωμό του '21 στην πατρίδα τους, εμπειρία που θα μπορούσε να αποτελέσει κάλλιστα το κέντρισμα για τη σύνθεση του Κρητικού». Ε.. Καψωμένος]. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι πρέπει να θεωρήσουμε ότι το ποίημα έτσι ακριβώς το παρουσίαζε ο λαϊκός «τραγουδιστής». Ο Σολωμός το μεταπλάθει έτσι κι' αλλιώς σε μεγαλειώδες ποίημα. (Μάκριτζ)

Εκφραστικά μέσα: Οι αντιθέσεις ανάμεσα στο ηρωικό παρελθόν και στην τωρινή ζωή του πρόσφυγα αισθητοποιούνται με οπτικές εικόνες, μπορούν να συνιστούν και σχήμα άρσης – θέσης. Συνεκδοχή: δακρυσμένο μάτι αντί δακρυσμένα μάτια, Αγαρηνοί, προσωνύμιο των Τούρκων που χρησιμοποιεί ο Σολωμός. Κανονικά έτσι ονομάζονται οι Άραβες, το όνομα αποδίδεται στους Τούρκους λόγω της κοινής μουσουλμανικής θρησκείας. Μεταφορά – προσωποποίηση των ματιών: χορτάτα μάτια, (αντίθεση με τον πεινασμένο Ζητιάνο).

Δ. Ομοιότητες :

- Το θαλασσινό τοπίο και η συσχέτιση της οπτασίας – νεράιδας με τη θάλασσα.
- Η αιφνίδια εμφάνιση, παρουσία και εξαφάνιση ενός εξωφυσικού όντος, υπερλογικού, μάλλον ενορατικού.
- Το ερωτικό στοιχείο που διακρίνεται μονομερές και κυρίαρχο στην οπτασία του Καρυωτάκη, υπάρχον όμως και στο Σολωμικό μοτίβο.
- Η λειτουργία του πειρασμού.

Διαφορές:

- Ήλιος – ημέρα στον Καρυωτάκη, νύχτα – φεγγάρι, αστέρια στο Σολωμό.
- Ο αφηγητής βρίσκεται στο ακρογιάλι και παρακολουθεί το εξωφυσικό και υπερλογικό φαινόμενο της νεράιδας.
- Η μαγική έλξη οδηγεί σε διαφορετικές αντιδράσεις: εκστασιάζεται από την οπτασία και τη μαγική επιρροή της στη φύση και βουτάει στη θάλασσα, για να την προσεγγίσει.
- Ο χαρακτήρας των ανδρών – ηρώων, με τη νεράιδα. Έλξη κατανόηση στο Σολωμό, φόβος στον Καρυωτάκη.
- Η νεράιδα αποδίδεται με «απολλώνειες αρετές», παραπομπή σε αρχαιοελληνικά ιδεώδη, γυμνή. Στο Σολωμό η Φεγγαροντυμένη έχει και χριστιανικές αρετές και ιδιότητες («ταπεινοσύνη»)
- Η θάλασσα περιγράφεται με ελαφρό κυματισμό, στο Σολωμό επικρατεί πλήρης νηνεμία

Ζητούνται 2 ομοιότητες και 3 διαφορές.